

Професійна освіта

УДК 37.015.31:172.15]-043.83(045)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15767311>

**Патріотичне виховання молоді та формування патріотичних цінностей в
зкладах освіти сучасної України в умовах розбудови інклюзивного
суспільства**

Андреева Марія Олександрівна

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри соціальної роботи
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
andreevamo1987@ukr.net,
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6481-3631>

Василенко Олена Миколаївна

кандидатка педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики
дошкільної освіти Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради,
27041981velena@gmail.com,
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5467-7509>

Волкова Катерина Сергіївна

кандидатка педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри соціальної роботи
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
volkova.katya@meta.ua,
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5682-7897>

Прийнято: 19.04.2025 | Опубліковано: 29.04.2025

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз проблеми патріотичного виховання молоді в Україні. Наголошено, що в умовах повномасштабної агресії та екзистенційних викликів для державності, зміст понять «патріотичне виховання» та «патріотичні цінності» зазнає суттєвої трансформації. Патріотизм розглядається не лише як повага до традицій та символів, а як активна громадянська позиція, соціальна відповідальність, стійкість та готовність до захисту суверенітету країни.

Детально проаналізовано роль та значення педагогів і соціальних працівників як ключових агентів у процесі формування національної ідентичності молодого покоління. Визначено, що їхня діяльність має бути спрямована на розвиток критичного мислення, медіаграмотності, а також на виховання таких морально-етичних якостей, як гідність, чесність, солідарність та взаємодопомога, що є фундаментом стійкого громадянського суспільства.

Особливу увагу присвячено аналізу нерозривного зв'язку між патріотичним вихованням та розбудовою інклюзивного суспільства. Обґрунтовується теза, що справжній патріотизм у сучасному демократичному суспільстві є інклюзивним за своєю суттю. Інклюзія розглядається як практичне втілення патріотичних ідеалів рівності, поваги до кожної особистості та соціальної згуртованості. У статті доводиться, що ефективне патріотичне виховання неможливе без створення освітнього середовища, де кожна дитина, зокрема діти з особливими освітніми потребами, діти з родин внутрішньо переміщених осіб та ті, хто зазнав травм війни, відчуває себе повноцінною, захищеною та важливою частиною української нації.

Таким чином, у статті стверджується, що інклюзивний підхід є невід'ємною умовою для формування дієвих патріотичних цінностей та

консолідації українського суспільства перед обличчям зовнішніх та внутрішніх викликів.

***Ключові слова:** патріотичне виховання, патріотичні цінності, інклюзивне суспільство, соціальна згуртованість, громадянська відповідальність, національна ідентичність, морально-етичні якості, педагоги, соціальні працівники, молодь, воєнні виклики.*

Patriotic Education of Youth and the Formation of Patriotic Values in Educational Institutions of Modern Ukraine in the Context of Building an Inclusive Society

Andreeva Mariia

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Work at Communal Establishment "Kharkiv Humanitarian-

Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council,

andreevamo1987@ukr.net,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6481-3631>

Vasylenko Olena

Ph.D. (Pedagogic), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory and Methods of Preschool Education Municipal Establishment "Kharkiv

Humanitarian-Pedagogical Academy" of the Kharkiv Regional Council, Ukraine,

27041981velena@gmail.com,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5467-7509>

Volkova Kateryna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Social Work at Communal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council, volkova.katya@meta.ua, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5682-7897>

***Abstract.** The article provides a comprehensive analysis of the problem of patriotic education of youth in Ukraine. It is emphasized that in the context of full-scale aggression and existential challenges to statehood, the meaning of the concepts "patriotic education" and "patriotic values" is undergoing a significant transformation. Patriotism is viewed not only as respect for traditions and symbols but as an active civic stance, social responsibility, resilience, and readiness to defend the country's sovereignty.*

The role and significance of educators and social workers as key agents in the process of forming the national identity of the younger generation are analyzed in detail. It is determined that their activities should be aimed at developing critical thinking, media literacy, as well as fostering such moral and ethical qualities as dignity, honesty, solidarity, and mutual assistance, which are the foundation of a stable civil society.

Special attention is given to the analysis of the inseparable link between patriotic education and the development of an inclusive society. The thesis is substantiated that true patriotism in a modern democratic society is inherently inclusive. Inclusion is considered a practical embodiment of the patriotic ideals of equality, respect for every individual, and social cohesion. The article argues that effective patriotic education is impossible without creating an educational environment where every child—particularly children with special educational needs, children from families of internally displaced persons, and those who have experienced the trauma of war—feels valued, protected, and an important part of the Ukrainian nation.

Thus, the article asserts that an inclusive approach is an essential condition for the formation of effective patriotic values and the consolidation of Ukrainian society in the face of external and internal challenges.

Keywords: *patriotic education, patriotic values, inclusive society, social cohesion, civic responsibility, national identity, moral and ethical qualities, educators, social workers, youth, military challenges.*

Актуальність дослідження. Сучасна українська система освіти постійно стикається зі складними випробовуваннями, зокрема карантинними обмеженнями та переходом на дистанційну та змішану форму навчання, а також важке завдання зберегти цілісність та подолати складнощі пов'язані із повномасштабною війною. Це вимагало мобілізації усіх зусиль і перегляду змісту освіти, зокрема усвідомлення важливості патріотичного виховання у сучасних умовах та побудова міцного фундаменту для появи в Україні суспільства рівних можливостей.

Патріотичне виховання як складова формування національної ідентичності є одним із пріоритетних напрямків освітньої та соціальної політики сучасної України. Актуальним є формування патріотичних цінностей у молодого покоління як одного з пріоритетних завдань сучасної української освіти, особливо в умовах зовнішньої агресії та необхідності консолідації суспільства. У контексті трансформації суспільства, створення демократичних, відкритих і толерантних соціальних структур важливим виявляється підхід до патріотизму та формуванню патріотичних цінностей молоді, що враховує різноманітність і особливості кожного громадянина. Саме тому розбудова інклюзивного суспільства, яке гарантує рівність прав та можливостей для осіб з інвалідністю, національних меншин, різних соціальних і культурних груп, ставить нові завдання перед процесами патріотичного виховання. Усі заклади освіти від дошкільних до вищих, мають чітко розуміти свою відповідальність перед

державою та суспільством, за підготовку громадянина-патріота. Неможливо переоцінити роль педагогів, соціальних працівників, фахівців з позашкільної освіти в цій діяльності. Саме сучасна молодь – підростаючі покоління – в майбутньому формуватимуть патріотично свідоме та культурне населення нашої держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зрозуміло, що особливої актуальності тема патріотичного виховання молоді та формуванню у них патріотичних цінностей набула під час війни, та усвідомлення громадянами суспільних викликів, які особливо загострилися у цей час. Важливість ролі патріотичного виховання та формуванню патріотичних цінностей ґрунтовно висвітлено в законодавчих та нормативних документах, а саме: у постанові Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках» № 1322 від 15 грудня 2023 р.; Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» № 2834-IX від 13.12.2022 р.; Концепції Нової української школи; постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти» № 688 від 24 липня 2019 р. та інші. Патріотичне виховання орієнтується на формування громадянських компетенцій, поваги до культурної спадщини, національної ідентичності та демократичних цінностей. Зокрема, дослідження С. Грищенко, О. Ілішова, Д. Єфімова, Н. Макогончук; Бондаренко Н.В., Косянчук С.В.; В. Гнатюк підкреслюють, що в умовах війни патріотичне виховання виходить за межі формального навчання та включає активне залучення молоді до суспільно важливих ініціатив.

Зрозуміло, що однією з ключових ініціатив є розбудова інклюзивного суспільства в Україні, де кожен має рівні можливості. Наша держава активно працює в цьому напрямку, ратифікувавши низку міжнародних документів, що

стосуються гендерної рівності: зокрема, «Загальна декларація прав людини ООН» (1948), Конвенція ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» (1979, ратифікована Україною в 1981), «Декларація щодо рівності жінок та чоловіків» (1988), «Віденська декларація прав людини» (1993) та «Пекінська декларація та Платформа дій щодо поліпшення статусу жінок» (1995).

Також Україна активно впроваджує інклюзивну освіту, спираючись на такі міжнародні акти, як Конвенція ООН про права дитини (1989), Декларація про права інвалідів (1975), Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів (1993) та Саламанкська декларація (1994). Крім того, на національному рівні ухвалено важливі закони та програми, що регулюють ці питання, зокрема закони України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків», «Про реабілітацію інвалідів в Україні», а також низку законів «Про внесення змін...» до законодавства щодо прав інвалідів та організації інклюзивного навчання в освіті.

Грунтовної наукової розробки отримала проблема розбудови суспільства рівних можливостей, яка розглядалася дослідниками переважно у гендерному аспекті (Т. Говорун, О. Кікінеджи, І. Бондаровська), хоча на нашу думку зазначена проблема є більш багатогранною і різноаспектною й соціальна інклюзія є однією із не менш фундаментальних базисних категорій у контексті її вирішення.

Питання впровадження інклюзії в освітнє та соціальне середовище становить значне проблемне поле для численних наукових дисциплін і розглядається у кількох ключових дослідницьких напрямках.

Ці напрями охоплюють: методологічне обґрунтування філософських засад інклюзивної освіти (дослідники: В. Засенко, Л. Дробот [2], А. Колупаєва [4], Т. Сак, В. Синьов, П. Таланчук, Ю. Найда та інші); вивчення механізмів та особливостей інтеграції молоді з обмеженими можливостями у навчальних закладах (зокрема, І. Гудим, Л. Прохоренко, Г. Сіліна, І. Соболевська [13], О. Рассказова [11], В. Ремажевська [12], О. Чеботарьова, М. Чайковський [14] та

інші); аналіз специфіки соціально-педагогічної роботи та соціалізації молоді з інвалідністю в умовах сучасних суспільних тенденцій, а також визначення ролі соціального працівника (серед авторів: Л. Акатов, М. Айшервуд, О. Дікова-Фаворська, І. Іванова, А. Капська, А. Колупаєва, О. Рассказова, В. Тесленко, С. Харченко, О. Ярська-Смірнова та інші); а також дослідження основ середовищного підходу у формуванні інклюзивного освітнього та соціального простору (І. Актанов, Л. Проніна, А. Цимбалару, М. Чайковський, І. Чепуришкін, М. Якушкіна та інші).

Мета нашої статті обґрунтувати основні аспекти патріотичного виховання молоді та формуванню патріотичних цінностей в закладах освіти сучасної України в умовах розбудови інклюзивного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Національно-патріотичне виховання молоді – це комплексна системна та цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інституцій щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Вітчизни, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації. Величезне значення в цьому процесі має особистість соціального працівника та педагога з високими морально-етичними якостями.

На основі досліджень Г. Пономарьової можна стверджувати, що виховання молоді, особливо тієї, що готується стати соціальними працівниками та педагогами, має на меті розвиток:

1. Морально-етичних рис: таких як чесність, відповідальність, обов'язковість та доброзичливість.

2. Високої духовної культури: що включає глибоке розуміння національних та патріотичних цінностей.

3. Інклюзивного світогляду [9].

На нинішньому етапі розбудови України, коли існує безпосередня небезпека денаціоналізації, втрати державної самостійності та потрапляння у вплив іншої держави, постає нагальна потреба переосмислення зробленого і вжиття системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей примножених на морально-духовні якості:

- повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України);
- участь у громадсько-політичному житті країни;
- повага до прав людини;
- верховенство права;
- толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей;
- рівність всіх перед законом;
- готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України [10].

Традиційно патріотичне виховання в Україні базується на цінностях державності, національної історії, культурної спадщини, а також морально-етичних засадах, що сприяють формуванню почуття приналежності до українського народу. Водночас, у сучасних соціально-політичних реаліях, з огляду на євроінтеграційні процеси, виклики гібридної війни та потребу консолідації суспільства, бачення патріотизму набуває більш плюралістичного і комплексного характеру. Це означає не лише любов до Батьківщини, а й повагу до культурної, етнічної, соціальної різноманітності, а також готовність до співпраці у суспільстві.

Патріотичні цінності визначаються як інтегративна якість особистості, що відображає її ставлення до Батьківщини, народу, його історії та культури. Для майбутніх педагогів ці цінності мають подвійну природу: вони є не лише особистісними орієнтирами як для громадян, але й професійно значущими, оскільки вчитель виступає ключовим транслятором цих цінностей молодому поколінню. Педагог не просто носій патріотичних цінностей, а активний їх формувач, тому його власна ціннісна система має бути глибоко усвідомленою та узгодженою з професійними завданнями [3].

Інклюзивне суспільство передбачає створення умов, за яких кожна людина, незалежно від фізичних, розумових, соціальних особливостей, може реалізувати свої права і можливості. Така модель суспільних відносин вимагає переосмислення традиційних підходів до виховання, в тому числі й патріотичного.

На сьогодні термін «інклюзія» частіше використовується стосовно освіти й навчання дітей з особливими потребами. Гадаємо, що освітня та соціальна інклюзія осіб з інвалідністю є єдиним процесом й, аналізуючи питання концептуалізації поняття «інклюзивне середовище», необхідно розглядати соціально-освітню інтеграцію цієї категорії осіб як залучення їх до життєдіяльності суспільства, а також створення умов для здобуття ними освіти. Як зазначалося вище – у розвинених країнах світу, де проблема інтеграції та інклюзії людей з інвалідністю у соціальне та освітнє середовище почала розроблятися значно раніше, ніж в Україні, ця думка вже набула теоретичного підтвердження та практичної реалізації.

Інклюзивне суспільство помилково вважають сукупністю умов виключно для людей з інвалідністю, проте насправді це система, де кожна людина відчувається безпечно і комфортно. Існує принциповий момент – в інклюзивному суспільстві кожен і кожна відчуває себе комфортно, голос кожного почутий,

оскільки важливим є сама особистість, а не її соціальний статус, стать або рівень здоров'я.

Вважаємо, для України ці ідеї сьогодні є гостро актуальними і для її розбудови необхідно розпочинати роботу з молодими громадянами з самих перших етапів, тобто з дитинства. Школа має стати першим осередком реалізації ідеї рівних можливостей в котрому всі діти незалежно від рівня здоров'я і статі будуть усвідомлювати та поважати свої права людини і зможуть в майбутньому транслювати ці ідеї в соціум, а також навчатися розуміти власні обов'язки перед суспільством, яке надає їм можливості для саморозвитку та соціальної реалізації – саме в цьому і мають допомогати сучасні педагоги формуючи у дітей та молоді в закладах освіти патріотичні цінності та морально-духовні якості.

Однак важливо не забувати про вкрай важливе значення соціального виховання, і провідними діячами патріотичного виховання в суспільстві впевнено стають соціальні працівники та соціальні педагоги. Їх підготовка до патріотичного виховання засобами соціокультурної діяльності, може стати міцним фундаментом формування національної свідомості в Україні.

Важливо наголосити на взаємозв'язку між поняттям «можливості» та «обов'язки», так у юридичній літературі розрізняють загально-соціальні і юридичні обов'язки. Загально-соціальні обов'язки визначаються як суспільно визнана необхідність певної поведінки осіб (міра належного, корисного), що об'єктивно зумовлена потребами існування і розвитку конкретних осіб, соціальних груп, націй, людства. Можна сказати, що дотримання загально-соціальних обов'язків є перепорою на шляху проявів у соціумі свавілля, хаосу, всього того, що заважає нормальному розвитку громадянського суспільства.

Привчаючи людину з дитинства нести відповідальність за свої вчинки ми готуємо підґрунтя для розбудови суспільства рівних можливостей оскільки патріотично свідомі громадяни самі беруть і поважають свої свободи, напрями і межі зовнішнього вираження якої визначено в правах у повазі до своєї держави.

Саме для того щоб зміцнити свої права, громадяни в демократичному суспільстві беруть на себе зобов'язання (ставлять вимоги здійснювати якісні дії, вести себе належним чином) і виконують свої обов'язки. В Загальній декларації прав людини (п. 1 ст. 29) зазначено: «Кожна людина має обов'язки перед суспільством, в котрому лише і є можливим вільний і повний розвиток її особистості» [3].

На нашу думку, першим кроком на шляху становлення інклюзивного суспільства рівних можливостей має стати визнання у свідомості громадськості права усіх дітей на отримання освіти у рівних, доступних кожному умовах, що забезпечується впровадженням інклюзивного навчання в загальноосвітні заклади. У своїх дослідженнях з розвитку соціальності дітей з особливим потребами в умовах інклюзивної освіти, О. Рассказова зазначає, що нині в Україні, як і в багатьох розвинених країнах світу, інклюзивне навчання дітей з особливостями розвитку визнано основною формою здобуття освіти. Проте дієве залучення осіб з обмеженими психофізичними можливостями до освітнього середовища та суспільного життя може відбутися лише поступово, завдяки зусиллям гуманістично спрямованих соціальних вихователів, здатних вплинути на думку суспільства, прищепити дітям та молоді ідеї рівності та толерантного ставлення до людей з обмеженими можливостями [11].

У суспільстві рівних можливостей – де громадянин і особистість поважається й самореалізується не залежно від свого походження, статі і рівня здоров'я інклюзивне середовище можна вважати природним середовищем.

Для формування гармонійної громадянської позиції, заснованої на правах людини та соціальній справедливості, необхідно, щоб освіта була доступною та гнучкою, використовувала диференційовані методики та розвивала толерантність й емпатію. Патріотизм тут виступає як потужний об'єднуючий фактор, що сприяє соціальній згуртованості, руйнує бар'єри та мінімізує ризик соціального відчуження.

Освітні установи реалізують інклюзивне патріотичне виховання шляхом:

1. Створення навчальних програм та методичних матеріалів, що враховують індивідуальні потреби учнів і наголошують на важливості культурного розмаїття.

2. Навчання педагогів особливостям роботи з дітьми з особливими освітніми потребами у руслі національної свідомості.

3. Забезпечення безбар'єрного освітнього простору, що гарантує повноцінну участь усіх здобувачів освіти.

4. Проведення інтеграційних виховних заходів, спрямованих на розвиток емпатії, взаємоповаги та спільної відповідальності за майбутнє країни.

Крім того, критично важливим є формування позитивного суспільного нарративу, який підтверджує, що кожна особа є повноправним громадянином України, незалежно від її можливостей чи статусу [11].

Висновки. Патріотичне виховання молоді та формування у них патріотичних цінностей в умовах розбудови інклюзивного суспільства в Україні набуває більш широкого і багатовимірного змісту. Воно стає не лише засобом формування національної ідентичності, а й інструментом соціальної інтеграції, розвитку толерантності і взаємоповаги. Інклюзивний підхід забезпечує рівність можливостей у реалізації патріотичних цінностей, сприяє зниженню соціальних бар'єрів та консолідації громадянського суспільства на засадах демократичних принципів. Такий підхід сприятиме зміцненню держави і формуванню у громадян глибокої, усвідомленої любові до своєї Батьківщини, що є особливо актуальним у контексті сучасних викликів для України.

Незважаючи на значні досягнення та ратифікацію низки міжнародних і національних документів, проблема патріотичного виховання молоді та формування патріотичних цінностей у закладах освіти сучасної України в умовах розбудови інклюзивного суспільства все ще має невирішені аспекти, що потребують подальшого глибокого дослідження та практичної реалізації.

Ключові невирішені питання:

1. Розробка дієвих інклюзивних методик патріотичного виховання: Хоча визначено потребу в диференційованих підходах, бракує конкретних, адаптованих методик та технологій, які б ефективно працювали для студентів з різними освітніми потребами. Як інтегрувати патріотичний контент, наприклад, для студентів із порушеннями слуху, зору, чи когнітивними особливостями, зберігаючи його глибину та емоційну складову?

2. Підготовка педагогічних кадрів до інклюзивного патріотичного виховання: Існуюча підготовка педагогів часто фокусується або на інклюзії загалом, або на патріотичному вихованні окремо. Необхідно створити інтегровані програми, що навчатимуть викладачів працювати з різноманіттям студентів, одночасно формуючи у них міцні патріотичні цінності з урахуванням індивідуальних особливостей.

3. Оцінка ефективності інклюзивних програм патріотичного виховання: Відсутність чітких критеріїв та інструментів для вимірювання впливу інклюзивних патріотичних ініціатив ускладнює визначення їхньої реальної ефективності та необхідність коригування.

4. Формування «інклюзивного патріотизму»: Важливо не лише включити осіб з інвалідністю в патріотичні заходи, а й сформувати в суспільстві розуміння, що патріотизм є інклюзивним за своєю суттю, охоплюючи кожного громадянина, незалежно від його фізичних чи ментальних особливостей. Це вимагає відходу від стереотипів та формування нового суспільного дискурсу.

5. Використання потенціалу соціокультурної діяльності для інклюзії в патріотичному вихованні: Хоча соціокультурна діяльність визнана потужним інструментом, недостатньо досліджено, як її форми (фестивалі, волонтерство, клуби за інтересами) можуть бути максимально адаптовані та використані для цілеспрямованого патріотичного виховання в інклюзивному форматі, враховуючи потреби та можливості кожного студента.

Наше дослідження може зробити вагомий внесок у вирішення цих питань шляхом **розробки моделі інклюзивного патріотичного виховання**, яка враховуватиме специфіку різних нозологій та потреб студентів, а також закладає принципи доступності та індивідуалізації в кожен аспект патріотичного виховання. Цей комплексний підхід допоможе створити більш ефективну та всеохоплюючу систему патріотичного виховання, що сприятиме формуванню свідомого, відповідального та інклюзивного громадянського суспільства в Україні.

Список використаних джерел

1. Безлюдна Н. Особливості національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану. *Збірник наукових праць «Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи»*. № 2(8), 2022. С.41-45.
2. Дробот Л. Реабілітація через освіту. *Освіта*. 2005. № 5. С. 26. 5. Дубич К. Інвалід і суспільство : проблема інтеграції. *Соціальний захист*. 2003. № 9. С. 34–35.
3. Загальна декларація прав людини. (1995). *Право*.
4. Колупаєва А. Інклюзивна освіта : реалії та перспективи : монографія. Київ : Самміт– Книга, 2009. 272 с
5. Лук'янчикова Д. Національно-патріотичне виховання учнівської молоді в умовах воєнного стану. *Професійна освіта*. № 4 (97), 2022. С. 41.
6. Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерство оборони України, Міністерство культури і туризму України, & Міністерство освіти і науки України. (2009, 27 жовтня). Концепція національно-патріотичного виховання молоді (Наказ № 3754/981/538/49).
7. Наказ № 527 від 06.06.2022 Про деякі питання національно-патріотичного. Аналітично-правова система [ZakonOnline](https://zakononline.com). URL:

https://zakononline.com.ua/documents/show/506238_736214 (дата звернення: 22.03.2025).

8. Наказ № 527 від 06.06.2022 Про деякі питання національно-патріотичного. Аналітично-правова система ZakonOnline. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/506238_736214 (дата звернення: 22.03.2025).

9. Пономарьова, Г. Ф. (2014). Виховання майбутнього педагога: теорія і практика. Ранок. С. 65-69.

10. Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2021-п> (дата звернення: 22.03.2025).

11. Рассказова, О. І. (2012). Розвиток соціальності учнів в умовах інклюзивної освіти: теорія і технологія. ФОП Шейніна О. В.

12. Ремажевська В. Стан інтегрованої освіти дітей з особливими потребами (Чеська республіка). Дефектологія. 2003. №1. С. 14–17.

13. Соболевська І. Особливості соціалізації розвитку учнів із спеціальними потребами. Вісник Львівського університету. Львів : ЛУ, 2004. № 18. С. 172–177.

14. Чайковський М. Є. Фесенко В. П., Бацман О. С. Інноваційні напрями розвитку освіти молоді з особливими потребами. Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери : тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. Хмельницький : Хмельниц. ін.-т соц. технологій Ун-ту «Україна», 2010. С. 39 – 42.

15. Wertman Camille B. Psychology. 3 ed. New Yourk : Alfred A.Knopf, 1988. 6 22 p.